

IBARSKI NARODNOOSLOBODILAČKI PARTIZANSKI ODRED

Posle prve neprijateljske ofanzive 1941. godine i povlačenja Kopaoničkog partizanskog odreda, u »Trepči« i Kosovskoj Mitrovici ostao je veliki broj ljudi koji su planirali da budu prebačeni u odred, što je ofanziva sprečila. Mesni komitet KPJ u Kos. Mitrovici ispitivao je mogućnost formiranja novog odreda koji je omogućio najkompromitovanijim članovima KPJ, SKOJ-a, omladinaca i simpatizera NOP-a u njegovo uključivanje.

Članovi Mesnog komiteta KPJ u Kos. Mitrovici, zbog intenzivnog političkog rada, bili su već okarakterisani kao aktivni komunisti i pretila je opasnost da dođe do njihovog hapšenja. Zato su članovi Mesnog komiteta KPJ uz saglasnost Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo doneli odluku da idu na teren gde bi popularisali NOP i stvarali baze za »eventualno« formiranje odreda i izvlačenje ljudstva iz Kos. Mitrovice.

U Ibarskoj dolini posle povlačenja Kopaoničkog partizanskog odreda, ostao je jedan broj boraca Kopaoničkog i Kraljevačkog NOP odreda koji se nisu mogli probiti sa glavninom partizanskih snaga prema Sandžaku. Usled strahovitog progona i terora, koji su sproveli Nemci, četnici i Nedićeva žandarmerija nad učesnicima partizanskih odreda jedan deo boraca sklonio se u četničke jedinice Draže Mihajlovića na Goliji i Kopaoniku, i u ovom periodu, protiv njih nisu preduzimate represalije. Jedan deo izbeglica sa Kosmeta zadržao se takođe u Ibarskoj dolini i, nemajući drugih sredstava za život stupili u četnike Mašana Đurovića, smatrajući to samo privremenim rešenjem.

Podatke o ovakvom stanju imao je i Oblasni komitet KPJ Kosova i Mesni komitet KPJ iz Kos. Mitrovice preko Gojka Gošovića koji je bio legalizovan u Raškoj i služio za partijsku vezu između Oblasnog komiteta KPJ Kosova i Pokrajinskog komiteta KPJ Srbije.¹

U cilju okupljanja bivših boraca NOP odreda i poštenih ljudi koji su se privremeno sklonili kod Mašana Đurovića, Oblasni komitet KPJ je dao zadatak Mesnom komitetu KPJ u Kos. Mitrovici, da svog člana Miladina Radulovića — Krcuna uputi u neku od ovih četničkih jedinica gde bi radio na okupljanju ovoga ljudstva i pripremanju razoružanja neke od ovih četničkih jedinica.² Tako bi se došlo do oružja za budući odred, jer

¹ Milutin Folić, *Metohijski NOP odred*, Historijski glasnik br. 2 1969.

² AIZIK Priština (Institut za istoriju Kosova) stenografske beleške iz Kos. Mitrovice od 12 do 17. juna 1955. str. 109—117.

drugih uslova za nabavku oružja nije bilo, a oružje sa kojom se raspolagalo postalo je još prvih dana oružane borbe.

Vršen je pokušaj 1942. godine da se obnovi formiranje Kopaoničkog NOP odreda ali se nije uspjelo. 12. II 1942. godine izvršeno je bekstvo iz Niškog koncentracionog logora. Iz ovog logora je pobjeglo 96 logoraša, jedna polovina je u bekstvu ubijena, a ostali su se priključili Jastrebačkom, Ozrenskog i Svrliškom NOP doredu. Aprila meseca 1942. godine od njih je formirana rudarska četa.³

Glavni štab NO Srbije dao je naredbu od 15. VI 1942. godine štabu jastrebačkog odreda da se ponovo formiraju Toplički, Rasinski i Kopaonički odred koji bi bili jezgro za okupljanje svih ljudi spremnih da se bore protiv okupatora i domaćih slugi. Njihov zadatak je bio ponovni povratak na svoj teren. Izdvojeno je ljudstvo iz Jastrebačkog i Rasinskog odreda kao i ranije formirane rudarske čete i formiran je 3. jula 1943. Kopaonički NOP odred.⁴

Ovaj odred je imao 82 borca, komandant odreda bio je Dragoslav Petrović — Gorski, a komesar Dušan Tomović, raniji komesar Kopaoničkog odreda. Odred je na Kopaoniku vodio nekoliko uspešnih borbi protiv četnika i Nedićevaca, ali zbog jačih četničkih i drugih snaga neprijatelja odred je već krajem jula 1942. godine se ponovo povlači na Jastrebac,⁵ jer se nije mogao održati bez dovoljno oslonca u narodu, slabih veza sa Kos. Mitrovićem radi upućivanja novih boraca, a materijalna pomoć nije mogla doći niti je bilo. No, bez obzira na to, sama pojava na Kopaoniku ovog odreda u vreme najjače četničke strahovlade imalo je značaja i opovrgla je četničku propagandu da su partizani uništeni i da se nikada neće vratiti.

Početkom aprila 1942. godine Miladin Radulović se uključio kao rezervni oficir u Studeničku četničku brigadu Javorskog četničkog korpusa. Odmah je počeo sa okupljanjem bivših partizana. Proučavao je mogućnosti za razoružanje četnika, povezoao se sa pozadinskim partijskim rukovodstvom sreza studeničkog sa kojima je intenzivno održavao vezu i razmatrao političku situaciju. Preko Gojka Gošovića sve vreme je održavao i vezu i sa Mesnim komitetom KPJ Kos. Mitrovice.

Po dolasku u Ibarsku dolinu Miladina Radulovića — Krcun prvo se povezoao sa bivšim pripadnicima odreda i simpatizerima pokreta u četničkoj deževskoj brigadi i počinje da ih organizuje. Tu je našao Rodoljuba Jaumovića, kao rezervnog oficira sa kojim se povezoao i to mu je omogućilo da se još bolje snađe u organizovanju celokupnog rada na zaštiti pripadnika pokreta, u sprečavanje četnika da ih ne likvidiraju. On je takođe radio na razjedinjavanju četničkih redova, na njihovu rasulu što mu je često i polazilo za rukom.⁶ Oni su dosta učinili na spalivanju opštinskih arhiva u nekoliko opština u Ibarskoj dolini u cilju sprečavanja oduzimanja od seljaka životnih namirnica za okupatora, a dosta su pomogli pozadinskim partijskim radnicima i pripadnicima pokreta da ih četnici ne likvidiraju.⁷

³ Zbornik NOR-a Tom 1, knjiga 19.

⁴ Zbornik, 1, knjiga 4, 7 dok. 10.

⁵ Zbornik, 1, knjiga 4, dok. 97.

⁶ AIZIK Beograda (Arhiv Vojno-istorijskog instituta (Beograd), SB 22 — 80.

⁷ Isto, ND 21 — 7 — 3.

Radi izvršenja zadataka u saradnji sa Sreskim komitetom KPJ sreza studeničkog, sredinom 1943. godine formirano je pozadinsko vojno rukovodstvo u koje su ušli Ratko Dražević, sekretar Sreskog komiteta, Dušan Tomović, raniji komesar Kopaoničkog NOP odreda, Svetislav Trifunović, raniji zamenik komandanta Kopaoničkog odreda, Tomo Žarić, pozadinski partijski radnik i Miladin Radulović — Krcun — tada komandant Deževske četničke brigade.⁸

Sedamnaestog oktobra 1943. godine ovo vojno rukovodstvo, uz saglasnost sa Sreskim komitetom, donelo je odluku da se 3. novembra 1943. godine izvrši razoružanje Deževske četničke brigade i dela Javorskog četničkog korpusa i formira Partizanski odred. U Deževskoj četničkoj brigadi nalazilo se u tom momentu 30 ranijih boraca NOP odreda, članova KPJ, skojevaca i simpatizera NOP-a koji su bili upoznati sa zadatkom, i u saradnji sa četrdesetak boraca pozadinskih borbenih grupa članova KPJ i skojevaca, određenog dana 3/4 novembra 1943. godine izvršeno je razoružanje Deževske četničke brigade i dela štaba Javorskog četničkog korpusa razoružavši oko 120 četnika.⁹

Zaplenjena je velika količina oružja — 3 mitraljeza, 28 puškomitraljeza i oko 100 pušaka. Jedan deo zaplenjene opreme iskorišćen je za naoružanje boraca novoformiranog Ibarsko-moravičkog partizanskog odreda, a ostatak opreme zakopan je u selima kod simpatizera NOP-a.¹⁰ Određen je Štab odreda, komandant Miladin Radulović — Krcun, komesar Duško Tomović, zamenik komandanta Sveto Trifunović, zamenik komesara Ratko Dražević, intentand Gliša Dragojlović, obaveštajni oficir Rodoljub Jeomović. Odred je podeljen u dve čete — za komandira Prve čete određen je Tomo Žarić, komesar Rajko Vujanac, komandir Druge čete — Đoko Đokić, komesar Perica Mirković. Čete su podeljene na desetine. Određeni su im i desetari.¹¹

Posle razoružanja četnika oni koji nisu stupili u odred postrojeni su i njima su govorili Sveto Trifunović i Duško Tomović. Oni su im govorili o NOP-u, o ciljevima borbe, o izdajstvu četnika, njihovoj saradnji sa okupatorom i pozvali su ih ako hoće da dobrovoljno stupe u partizane a ko neće mogu ići svojim kućama. Ali, istovremeno da više ne stupaju u četnike.¹²

O ovom događaju na Odvracnici, Cvetić, komandant četničkog korpusa obavestio je Dražu Mihajlovića navodeći šta je sve Radulović uradio od Deževske četničke brigade navodeći opširno podatke o njemu kao komunisti.¹³ Ovom akcijom u potpunosti je sprovedn plan Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Mesnog komiteta KPJ Kos. Mitrovice o formiranju partizanskog odreda na Kopaoniku. To je bio i veliki uspeh i podvig Miladina Radulovića koja je retko poznata u toku NOR-a.

⁸ Izjava Miladina Radulovića, data autoru, 10. V 1978. u K. Mitrovići.

⁹ M. Folić, *Ibarski NOP odred*, Saopštenje na simpozijumu u Kos. Mitrovići.

¹⁰ Isto.

¹¹ *Desa Pešić, Studenički srez u NOR-u i Revoluciji 1941—1944*, 1977, Beograd str. 386.

¹² Isto.

¹³ AVIIB Č. A. 5, 45/4.

O celoj ovoj situaciji razoružanja četničke brigade i formiranja odreda Radulović je, kao i do tada, i ovom prilikom detaljno, obavestio Ali Šulcriju, i Štab operativne zone u Jablanici.¹⁴

Odred se od samog formiranja našao u teškoj situaciji izložen stalnim četničkim poterama. Tu su bila smeštena tri četnička korpusa na Goliji — Javorski na severnom delu Kopaonika, Rasinski i na južnom delu Kopaonika Drugi kosovski četnički korpus. Pošto odred nije mogao da sobom nosi zaplenjeno oružje, to je sav višak oružja zakopao kod Beoca.¹⁵

Kretanje odreda odvijalo se 6. novembra 1943. ka Šeremetovcu u pravcu Ibra preko Rudna i Zareva izbijajući na desnu obalu kod Koprivnice. U selu Koprivnici održali su zbor sa narodom gde su im govorili rukovodioci odreda o formiranju Odreda i političkoj situaciji o borbama jedinica NOV i POJ na drugim delovima Jugoslavije. Jedinice četničkog Javorskog korpusa dolaze u poteru za Odredom do Ibra, a neki delovi četnika prelaze Ibar tražeći pogodan teren za napad na Odred. Tada su sem četnika u poteri za Ibarskim NOP odredom, učestvovali su i druge okupatorske i kvislinške jedinice. U jednom dokumentu stoji: »Kapetan Radulović sa 80 ljudi odmetnuo se od majora Cvetića i pojavio se u Pladini Goliji... gone ga odred SDS i prva studenička brigada DM«. ¹⁶ Takođe sreska načelstva iz Kos. Mitrovice i Raške izveštavale su da su »komunisti« zaplenili na Kopaoniku šest strugara koje su radile za organizaciju Tot.¹⁷

Odred je izvršio pokret preko Kopaonika u nameri da se prebaci na Rogoznu i poveže sa Kosovskom Mitrovicom da bi izvukao deo ljudstva u Odred. Međutim, 14. novembra 1943. godine u selu Gumništu četničke pristalice uvele su četnike tajno, kroz gustu maglu u selo gde su bili smešteni partizani. U neravnopravnoj borbi Odred je izgubio 20 boraca. Bio je ranjen i komandant Odreda, Miladin Radulović — Krcun. Posle borbe odred se prikupio i prebacio u selo Vračevo na Rogozni. Pritisnut velikim poterama snagom i ziomom, a i psihološki, zbog gubitka boraca u Gumništu, na sastanku Štaba Odreda i partijske organizacije, dogovoreno je da se vrate na teren Ibarske doline svi oni drugovi koji imaju mogućnosti da nađu sigurno sklonište. Na taj teren vratilo se oko 30 boraca.¹⁸ Doneta je odluka da se ostatak odreda probije prema slobodnoj teritoriji Crne Gore, a u proleće vrati na teren Ibarske doline. Međutim, odred je imao teške borbe u okolini Rožaja i nije uspeo da se probije na slobodnu teritoriju, pa je doneta odluka da se i ovi borci vrate na teren Ibarske doline i potraže sigurna skloništa. Komesar odreda Dušan Tomović i Tomo Žarić probili su se do slobodne teritorije u Crnoj Gori, u Andrijevici, i javili su se Oblasnom komitetu KPJ za Kosovo gde se nalazio sekretar Oblasnog komiteta Pavle Jovičević. Posle ozdravljenja, komandant odreda Miladin Radulović — Krcun sa Radojem Bojanićem, uz pomoć partijske organizacije Peći, polazi u pravou Andrijevice javivši se Oblasnom komitetu KPJ za Kosovo. Sva četvorica pomenutih drugova u kosmetski bataljon bili su uključeni u Andrijevici o čemu ima poseban referat.

¹⁴ *Monografija Kos. Mitrovice i okoline*, K. Mitrovica 1979, str. 368.

¹⁵ *Isto*.

¹⁶ AVIIB Č. A.

¹⁷ AVRPS (Vlada M. Nedića) br. 214 (Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta).

¹⁸ *Isto*, kao kod 8.

Uzroci poraza Ibarskog odreda su bili: Odred je formiran novembra 1943. kada je već bila duboka jesen i na pragu zime, i kada su četnici i okupatorske snage dosta jake u Ibarskoj dolini. Sve nedaće nevremena koja su pratile kretanje Odreda po Ibarskoj dolini učinili su da Odredu otežaju situaciju i da postane plen i stalna meta četničkih i okupatorskih akcija sa ciljem njegovog uništenja. Odred nije takođe imao kontakta niti je mogao uspostaviti veze sa partizanskim snagama u Jablanici, Toplici i Crnoj Gori, što bi za Odred mnogo značilo. No treba reći i to da tada nije bilo nijedne veze što je pogoršalo situaciju odreda.

Međutim, i pored poraza na Gumništu i napuštanja terena Ibarske doline razoružanja četničke brigade i formiranje NOP odreda imalo je velikog političkog odjeka i uticaja na razvoj političke situacije u Ibarskoj dolini, tokom 1943. i 1944. godini.

U proleće 1944. godine sekretar OK KPJ Pavle Jovičević, formirao je Kosmetski NOP bataljon sastavljen od članova KPJ i SKOJ-a sa Kosova. Među njima su bili i komandant Ibarskog NOP odreda Miladin Radulović i drugovi Dušan Tomović, Tomo Zarković i Radoje Bojanić. Juna mesca 1944. godine postignut je sporazum između sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju Pavle Jovičevića i članova Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju Blagoja Neškovića i Moma Markovića da se iz Kosmetskog bataljona izdvoji jedna četa i uputi u Ibarsku dolinu. Glavni štab za Kosovo i Metohiju svojom naredbom br. 147 rasporedio je Kosmetski bataljon u dve čete 26. juna 1944. godine. Jednoj četi je dao zadatak da pođe u pravcu Đakovačke Malesije a Drugoj četi u pravcu Ibarske doline. Četa u pravcu Ibarske doline brojala je 55 boraca i rukovodioca. Ona je nazvana Ibarsko-mroavički NOP odred.¹⁹

U pismu Pavla Jovičevića od 26. juna 1944. dati su jasni zadaci ovom Odredu. Odred je imao zadatak da vrši borbena dejstva u Ibarskoj dolini protivu okupatora i četnika, da okupi ranije borce Ibarskog odreda koji su se nalazili na terenu Ibra. Pored toga odred je imao zadatak da se poveže i sa Ali Šukrijom komesarom Kosovske Operativne zone i ostalim drugovima na području Kopaonika i Kosova. Trebalo je izvlačiti veći broj ljudstva iz rudnika »Trepče« kao i iz Kosovske Mitrovice radi stvaranja i povećanja broja boraca i formiranja jednog bataliona.²⁰

Ustvari ovaj Odred bio je prethodnica Operativnoj grupi divizija NOV i POJ koja je bila u pripremama za polazak u Srbiju. Na ovom terenu bile su jake četničke i okupatorske snage ali zahvaljujući borbenom iskustvu ovog odreda i političko-vojnoj situaciji koja se tih dana odvijala išla je u prilog da se ova zamisao operativnog štaba za Kosovo i Oblasnog komiteta KPJ ostvari.²¹

Odred je 28. juna 1944. izvršio pokret iz Andrijevice preko Kolašina u pravcu Ibarske doline našavši se 7. jula na ograncima Zlatibora i tu se sukobio sa nemačkim i četničkim jedinicama u selu Bistrici. Jula 12. 1944. Odred je vodio borbu sa četnicima Javorskog četničkog korpusa. Posle toga produžuje pravac Čemerno.²² Odred nastavlja put Golije. Na Rudine

¹⁹ AIZIHK, Stenografske beleške Ibarskog odreda od 31. maja 1961. održan u Kos. Mitrovici.

²⁰ AIIK Priština, RG. br. 11-19 K-18; M. F. AVIIB F. B. 3/737—739.

²¹ AIZKP S. B.

²² Isto.

je vodio borbe sa četnicima. Pojava ovog odreda pokrenula je sve četničke jedinice ovog područja protiv sebe. Odred je izbegavao frontalne borbe ali tamo gde je morao da prihvati borbu on je vrlo uspešno vodio borbu protiv četnika i Nemaca. Odred nije imao ustaljen teren već je stalno krstario na planinu Goliju. Vodio je borbe na Šeremetovići, Grepuljniku, Rudnom, kod Ugljara i Vinice.²³ Odred se 26. jula 1944. kod Biser Vode sastao sa partijskim rukovodiocima studeničkog sreza.

Odred je skoro svakodnevno vodio borbu protiv nadmoćnijih snaga četnika i okupatora. Bio je izložen stalnim borbama i marševima bez imalo predaha. Četnici su mu stalno nametali borbe s ciljem da ga unište ili izbace na njihove teritorije. Međutim, četnicima, ljoticvcima, nedičevcima i okupatorskim jedinicama nije uspeo da unište odred. Njegova pojava na Goliji prinudila je Javorski četnički korpus da se vrate iz Toplice i Jablanice i olakša našim snagama u ovim mestima dalju borbu protiv okupatora i kvislinga. Odred je uspeo da poljulja četničke pozicije svuda gde je prolazio, naročito na Goliji, nanoseći četnicima velike gubitke. Njegova pojava u Ibarskoj dolini značila je mnogo na okupljanju pripadnika pokreta u Ibarskoj dolini da pojačaju svoju aktivnost u izvođenju akcija preko okupatora i kvislinga.

Tako je odred pre dolaska Operativne grupe divizija NOV i POJ na ovaj teren povezao se sa njima učestvujući u borbama i čišćenju Kopaonika i Župe od četnika. Odred je dosta doprineo formiranju narodnooslobodilačkih odbora u Bursi i okolnim mestima na Kopaoniku.

Operativna grupa divizija zauzimanjem Kopaonika i oslobađanjem Župe razbija četvrtu grupu jurišnih korpusa najelitnije četničke grupacije. Ovim akcijama OG divizija bile su rasterećene neprijateljskog pritiska 21. i 24. srpska divizija u Jablanici i Toplici i njima je omogućeno da pređu u protivuofanzivu.²⁴

Osmog avgusta 1944. godine deo Štaba Ibarskog NOP odreda susreo se sa Štabom II proleterske divizije uz dogovor o izvođenju daljih akcija. Zajedno su sarađivali na formiranju NOO i komandi mesta na terenu Brusa i okolnih mesta.

Ibarski NOP odred dobio je zadatak da na terenu Kopaonika, Golije i Rogozne ne dozvoli povratak četnika i da vrši na tom području mobilizaciju boraca i njihovo slanje za popunu operativne grupe divizija.

Dolaskom operativne grupe divizija u Ibarskoj dolini umnogome se izmenila politička i vojna situacija u ovom delu Srbije. Stvoreni su i drugi uslovi dejstva Ibarskog odreda. Njemu su prilazili novi borci. On je već narastao u veću vojnu jedinicu. Naredbom Štaba Operativne grupe divizija od 16. avgusta 1944. godine od dotadašnjeg Ibarsko-moravičkog NOP odreda i partizanskih grupa, sa jedne i druge strane reke Ibra, formira se Ibarski NOP odred. Odred je imao dva bataljona. Za komandanta odreda imenovan je Miladin Radulović — Krcun dotadašnji komesar Ibarsko-moravičkog odreda, a za komesara Predrag Đurić, komesar bataljona u drugoj proleterskoj brigadi. Naredbom su postavljeni i borbeni zadaci odreda, dejstvo na komunikacije Kraljevo — Kosovska Mitrovica. Odred će prema datoj situaciji i ukazanoj potrebi držati levu i desnu stranu reke Ibra. U

²³ Isto.

²⁴ *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945.* Beograd, 7. 1959, 37.

naredbi je naglašena i njegova uloga političkog delovanja.²⁵ Štab odreda je nimenovao štabove bataljona. Odred je bio podčinjen Operativnoj grupi divizija dok se nalazio na ovom terenu. Posle njenog odlaska odred će podpadati pod komandom štaba najbliže operativne jedinice odnosno pod komandu Glavnog štaba NOV i PO Srbije. Odred je prihvatio ljudstvo kolašinske i ibarske četničke brigade koja je otkazala poslušnost komandantu Drugog kosovsko-četničkog korpusa stavivši se na raspoloženje komandantu operativne grupe divizija Peku Dapčeviću koji ih je uputio da se uključe u Ibarski NOP odred.²⁶

Ibarski NOP odred poslao je 23. avgusta 1944. drugove: Radoja Bojanića, Radovana Barovića i Milutina Milutinovića u Metohiju koji su iz okoline Peći i Istoka doveli u odred 120 boraca. Odred je odmah uspostavio kanale veza i sa Kos. Mitrivicom preko kojih je počelo izvlačenje ljudstva iz Kos. Mitrovice i rudnika Trepče kao i logoraša sa Prvog tunela. Ovim kanalima stiglo je u kratko vreme oko 280 boraca. Priliv boraca i sa drugih terena bio je dobar, tako da je odred u kratkom vremenu narastao na oko 800 boraca.²⁷ Bilo je u početku problema u naoružanju boraca koji su svakog dana pristizali u odred jer se odred uglavnom snabdevao otetim oružjem u borbama sa neprijateljima.

Odred je svakodnevno izvodio akcije napadajući komunikacije Kos. Mitrovice — Kraljevo. Napad je vršen na nemačke kolone »E« grupe armija u povlačenju iz Grčke. Kod Kajkova je razrušena pola kilometra željezničke pruge. Kod Mazgita je napadnut pun voz Nemaca i kvislinga. Izbacjen je veliki broj neprijateljskih vojnika i oficira iz stroja. Samo je jednom prilikom uništeno 16 kamiona, a osam je palo u ruke Ibarskog odreda.²⁸

Ovde bih naveo samo neke od akcija koje je vodio Ibarski odred u dolini Ibra, i na području Kopaonika. Sedmog septembra 1944. godine krenula je četnička kolona od Leposavića prema Lešku. U izveštaju Štaba Odreda stoji: »Na dan 7. septembra ove godine napali su na naš položaj četnici Drugog četničkog korpusa kombinovani sa jednim bataljonom Rusa, oko 150 šulc-policije, jednim odredom dobrovoljaca i nedićevcima. Ukupna jačina neprijatelja bila je oko 1200 do 1300 boraca. Imali su veliki broj automatskog oružja, tri bacača i jedan top«. ²⁹

Veću akciju izvršio je Odred 10. septembra 1944. godine na komunikaciju ibarske pruge između Drena i Leška. Tu je uništena jedna tanketa i zaplenjena je veća količina ratnog materijala.³⁰

Noću 14/15. septembra 1944. godine odred je izvršio napad na željezničku stanicu Lešak. Na stanici je uništeno 80 vagona, 6 cisterni sa benzinom. Željeznička stanica je oštećena. Zaplenjena su dva puškomitraljeza, 15 pušaka i druge ratne spremlje. Neprijatelj je imao veće gubitke — govori se u izveštaju štaba Ibarskog odreda.³¹

Sredinom septembra borci Ibarskog odreda minirali su prugu na mestu zvano Prlo — Kaznović. Prilikom nailaska voza mine su eksplodirale,

²⁵ Zbornik NOR-a — 1 — 19 — 159.

²⁶ Isto.

²⁷ AIZK Priština Stenografske beleške, K-21 (Izjava Radovana Barovića).

²⁸ AIIK Priština S. B. od 31. maja 1961. god. K-20/21, 190—232.

²⁹ Zbornik I-II, 166.

³⁰ AIZK Priština, K-20/21 IPO D-31.

³¹ AIZK Priština, K-20/21 FIPO br. 36.

vođena je ogorčena borba. Nemci su izgubili 60 vojnika i oficira a u Odredu su ranjena dva borca.³²

Odred je vodio borbe na Nikoljači i Dobravi. O ovoj akciji Štab Ibarskog odreda izvestio je Glavni štab Srbije da su snage Odreda 23/24. IX 1944. godine razbile Deževsku četničku brigadu i tom prilikom zarobili 17 četnika i nešto municije i pušaka.³³

Vođena je borba prsa u prsa sa Nemcima 26. i 27. septembra kod sela Dobrave sa jedinicama divizije »J« (to je bila nemačka lovačka divizija »Skenderbeg« koja je bila obezbeđena pešadijom i tenkovima). U izveštaju odreda stoji: »Neprijatelj je imao preko 50 mrtvih, broj ranjenih nije poznat, pošto su ih noću transportovali. Mi smo imali jednog mrtvog i 4 ranjena.³⁴ Ovom akcijom, kako navodi Štab Odreda, postignut je značajan moralno-politički i vojnički prestiž u Ibarskoj dolini.

Akcija odreda izvršena je na Rudnici i Mazgitu noću 7. i 8. oktobra 1944. godine. Odred je napao dobro utvrđenu i branjenu željezničku stanicu u Rudnici, koja je bila glavna uporište belogardejaca i Nemaca na putu između Raške i Slatine. Odred je napao na ovu grupaciju neprijatelja. Borba je bila žestoka i trajala je dva sata ali usled nadomnočnosti neprijatelja Odred se morao povući. Odred je imao dva mrtva i 8 ranjenih. Neprijateljski gubici bili su veliki. Zaplijenjena su tri automatska oružja, 8 pušaka jedna raketna puška, 6000 metaka, 8 konja i drugo. Iste noći borci Ibarskog odreda bacili su u vazduh 4 propusta (dva na putu dva na pruzi).³⁵

Prema izveštaju Štaba Ibarskog odreda od 11. oktobra 1944. godine upućeno Glavnom štabu Srbije o broju mrtvih Nemaca i belogardejaca iznosio je 108, dok je broj ranjenih ostao neutvrđen jer su ih Nemci još u toku noći prebacili sanitetskim kolima na lečenje u Rašku i Kraljevo.³⁶

Noću između 9. i 10. oktobra 1944. godine Štab Ibarskog odreda uputio je Treći bataljon kod sela Sočanice mesto Mazgita (pet km. severno od Raške) da izvrši napad na komunikaciju na neprijateljsku kolonu, koja bude našla. U izveštaju operativnog dnevnika Glavnog štaba Srbije od 1. do 15. piše: »Jedan bataljon Ibarskog partizanskog odreda noću 9/10. ovog meseca uništio je jedan neprijateljski voz natovaren trupama i ratnim materijalom. Uništene tri lokomotive, jedan blindirani vagon i 60 transportnih vagona, ubijeno 19 nemaca i belogardejaca. Neki su se podavili, ali se ne zna njihov broj. Mi nismo imali gubitaka.«³⁷ Zapljenjen je i drugi ratni materijal. Posle ove borbe Odred se povukao u pravcu Kopaonika.

Stanje okupatorskih objekata u Ibarskoj dolini (fortifikacionih) u kojima su stalno pojačavali straže da bi što uspešnije branili i omogućili odstupnice grupe »E« armija iz Grčke. Štab odreda je uputio detaljan izveštaj Glavnom štabu NOV i PO Srbije od 16. X 1944. godine gde opisuje stanje na komunikacijama Kos. Mitrovica — Kraljevo. Okupator je uputio svojim posadama depešu u kojem stoji: »Da su crveni zauzeli Lapovo, da vozovi saobraćaju na sever samo do Kraljeva i da je svaki saobraćaj dalje

³² D. Pešić, n. d. 533.

³³ Zbornik NOR-a, 1-13, 20.

³⁴ Zbornik, 1-13/20.

³⁵ Zbornik, L — 13/70.

³⁶ AIZIK Priština, K-20/21, FIPO br. 58.

³⁷ Zbornik NOR-a, 1-13-182.

od Kraljeva obustavljen«. Dalje se navodi da će posade bunkera i dalje ostati na svojim mestima da štite komunikacije. A, da će posade na željezničkim stanicama biti pojačane sa četničkim snagama. Nemci su dovlačili svoja pojačanja odmah posle toga.³⁸

Odred je izvršio akcije na četnike u selo Sakovića. U ovoj borbi zaplijenjena je četnička arhiva, nekoliko ratne spremlje članova Štaba četničkog korpusa. U dnevniku Glavnog štaba Srbije stoji: »Noću 10. ovog meseca, Ibarski odred razbio je četnike Javorskog odreda i Deževsku brigadu. Ubijeno 10 i zarobljeno je 20, zaplijenjena je sva četnička arhiva i velika količina materijala«. ³⁹ Odred je izgubio jednog borca. U ovoj borbi odred je oslobodio oko 40 Rusa vlasovaca koji su bili pošli u partizane, ali su ih u međuvremenu četnici uhvatili i spremali da ih predaju Nemcima.⁴⁰

Napad na Rudnicu izvršen je noću 12/13. oktobra 1944. godine. Treći bataljon je uputio diverzantsku grupu u pravcu Rudnice da sačeka nemačku kolonu koja se kretala od Kos. Mitrovice — Raška«. Jedinice Ibarskog odreda — pisalo je u dnevniku Operativnog glavnog štaba Srbije — izvrnule voz sa nemačkim trupama. Uništili 4 vagona. Ubijeno i ranjeno veći broj neprijateljskih vojnika.⁴¹ Tada su zarobljena 25 italijanskih vojnika. Zaplijenjeno je oružje i druga ratna oprema. Bataljon je imao tri ranjena borca.⁴²

Štab Ibarskog odreda po naređenju Glavnog štaba za Srbiju izdvojio je 85 boraca od kojih je formiran Kosmetički bataljon pod neposrednu komandu Operativnog štaba za Kosovo i Metohiju. Za komandanta ovog bataljona postavljen je Tomo Žarić, dotadašnji komandant Prvog bataljona u Ibarskom odredu.⁴³

Ibarski odred je imao i stalne kontakte i sa Šaljskim NOP odredom. Ova dva odreda sarađivala su u akcijama kosovske operacije. Ibarski odred je učestvovao u sadejstvu sa 24 srpskom divizijom na sela Seljance i Ržane.⁴⁴

Noću 17. i 18. oktobra 1944. od Kuršumlije u pravcu Blaževa i Radmanova kretala se nemačka jedinica »Princ Eugen«. Tada je uхваćen nemački major koji se kretao kao prethodnica. Jedinice odreda su stavljene u pripravnost obezbeđujući front prema Radmanovu i Blaževu. Delovi jedinice »Princ Eugen« divizije bio je usmeren: Kuršumlija, Merđeze — Kopaonik drugi pravac Blaževo — Brus — Jošanička Banja — Ibarski dolina, dok se jedna grupa kretala kao zaštitnica »levog krila« u pravcu Brus — Vlajković — Radmanovo — Kopaonik. Tako je spremnost odreda bila da ovu jedinicu dočeka i već u okršajima kod Blaževa i Radmanova 18. i 19. oktobra 1944. godine kako se navodi u dokumentu da je odred napadom na ovu nemačku jedinicu naneo neprijatelju velike gubitke — 450 mrtvih, zaplijenjeno 15 šaraca, 20 strojnica, 250 pušaka, 20 pištolja, jednu radio stanicu i drugi ratni materijal. Gubici odreda u toj

³⁸ AIZIK Priština K-20 21 FIPO 61.

³⁹ *Zbornik NOR-a*, 1-192 Operativni dnevnik Glavnog štaba Srbije od 12. X 1944. godine).

⁴⁰ D. Pešić, *N. d.* 553.

⁴¹ *Zbornik NOR-a*, 1-13, 192.

⁴² *NOR u Ibarskom bazenu*, 282.

⁴³ D. Pešić, *N. d.* 568.

⁴⁴ *NOR u Ibarskoj dolini*, 293-294.

borbi bili su 12 mrtvih i 18 ranjenih.⁴⁵ Sa zaplenjenjem ovog oružja omogućeno je da se naoružaju novi borci u odred.

Usled stalnih akcija Nemci su u odstupanju svoj pravac usmerili Kosovsko-Ibarskom komunikacijom jer im je propao pravac Niš — Moravskom dolinom. Međutim, kosovske operacije otpočele su od 23. oktobra 1944. godine. U Ibarskoj dolini Ibarski odred svojim borbenim akcijama pravio im je smetnje, osporavao njihovu odsutnost. Tako su Nemci morali usmeriti svoj pravac odstupanja Raška — Novi Pazar — Sjenica, a od 27. oktobra je njihova relacija i Kosovska Mitrovica, Novi Pazar preko planine Rogozne.⁴⁶

Jedinice odreda su delovale sa jedinicama 24 srpske divizije u borbi kod Ržana i Seljanca. Ovim borbama Glavni štab Srbije navodi da su jedinice Ibarskog odreda napale neprijatelja kod sela Seljanca na Kopaoniku, ali zbog slabe veze sa jedinicama 24 divizije povukli su se opet na svoje polazne položaje. Gubici neprijatelja bili su 30 mrtvih i veći broj ranjenih. Gubici odreda 5 mrtvih, 8 ranjenih i 2 nestala.⁴⁷

Neprijatelj je stalno slao svoje jedinice u pravcu Kopaonika. Patrole odreda su uspevale da ih vrate na polazne položaje. Patrola koja je 28. oktobra 1944. godine došla u Krstac i Dren bila je dočekan od jedne čete boraca Drugog bataljona. U ovoj akciji poginulo je ok 20 Nemaca. Takve akcije vođene su i oko sela Bistrice i Gumništa.⁴⁸

Jedinice Ibarskog odreda 30. oktobra vodile su borbu sa jednom nemačkom grupom u selu Lisini na Kopaoniku. Gubici neprijatelja bili su 3 mrtva i 8 ranjenih.⁴⁹

Prvog novembra 1944. godine Nemci su napali odred na sektoru Kopaonika — selo Majdeva. U ovoj akciji učestvovalo je oko 150 nemačkih vojnika. Neprijatelj je imao 20 mrtvih i veći broj ranjenih. Odred je imao 1 mrtvog a ranjenih nije bilo. Takođe je 3. novembra 1944. godine došlo do borbe između Treće čete Prvog bataljona i oko 50 Nemaca kod sela Gumništa. Posle oštire borbe Nemci su se povukli uz gubitke od dva mrtva i 6 ranjenih. Borci odreda su prošli bez gubitaka.⁵⁰

U izveštaju Ibarskog odreda od 9. novembra upućenom glavnom štabu Srbije stoji: »Drugi bataljon vodio je borbu sa neprijateljskom grupom od oko 150 vojnika kod sela Drena više Jošaničke Banje. Ubijeno je 25 i zarobljeno 8 Nemaca. Zapljeno 3 brza šarcar, dva puškomitraljeza (brno), tri mitraljeza i 25 pušaka uz to i nešto lične spremne.⁵¹ Takođe u istom izveštaju navodi se da 28. oktobra uhvaćeno 42 četnika koji su bežali iz Sandžaka među kojima i 5 oficira i tri komandanta brigade.

Imajući u vidu veliki značaj i doprinos koji je ovaj odred imao u Ibarskoj dolini i uspehe koje je postigao, Glavni štab Srbije 4. novembra 1944. godine upućuje Vrhovnom štabu NOV i POJ predlog za pohvalu Ibarskog odreda: »Jedinice ovog odreda u borbama na Kopaoniku i na komunikacijama u dolini Ibra protiv okupatora i narodnih izdajnika poka-

⁴⁵ Zbornik 1-14, 199. Ovde kod gubitaka neprijatelja ima kod nekih napisa kontradiktornosti, jer su se oni zasnivali na kazivanju savremenika.

⁴⁶ Milija Cvetnić, Sećanja data autoru.

⁴⁷ Zbornik NOR-a, 1-4, 199.

⁴⁸ AIZIK Priština k. 20/216 (neregistrovane depeše.)

⁴⁹ Zbornik NOR-a, I — 199 (izveštaj iz Operativnog štaba Srbije).

⁵⁰ Zbornik NOR-a, I-193 — knjiga 14.

⁵¹ Zbornik NOR-a I-140-193.

zali su veliku umešnost, požrtvovanje, hrabrost i odlučnost i naneli neprijatelju velike gubitke. Svojim akcijama na komunikacijama u dolini Ibra znatno su otežavali i sprečavali neprijateljski saobraćaj u potpunom skladu sa opštim operacijama naših i savezničkih snaga.⁵² Ovakva ocena koju je Glavni štab Srbije dao za Ibarski odred bila je ocena i priznanje borcima i rukovodiocima doreda. Svojom borbenom i političkom svešću i velikim zalaganjem i samoodricanjem odgovorili su postavljenom zadatku u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Odred je i dalje vodio borbe protiv okupatora u dolini Ibra naročito u završnim operacijama nanoseći neprijatelju velike gubitke. U borbama kod sela Kijevčića vođena je borba između Nemaca i Odreda. Prema dnevniku Operativnog štaba Srbije od 15. novembra kaže se: »Poslednje dva dana jedinice Ibarskog odreda u akcijama na Ibarskoj komunikaciji izbacile su iz stroja 120 nemačkih vojnika i zaplenili izvesnu količinu ratnog materijala«.⁵³ Odred je u ovoj borbi imao gubitke — jednog poginulog i 4 ranjena.

Treći bataljon 17. novembra ponovo je izvršio napad na nemačke jedinice kod sela Kijevčića zajedno sa Kosmetskim bataljonom. Prvi bataljon zauzeo je selo i poterao Nemce. 18. novembra 1944. godine, podpomognut snagama Trećeg bataljona napavši oko 600 Nemaca kod sela Gumništa. U operacijskom dnevniku Glavnom štaba Srbije od 16. novembra kaže se: »Poslednja dva dana jedinice Ibarskog odreda napale su 600 Nemaca u selima Šipačini i Gumništi — jugozapadno od Suvoga Rudišta. Neprijateljski gubici — 36 mrtvih i 5 zarobljenih, zaplenjena tri šarca, 25 pušaka.⁵⁴

Štab Ibarskog odreda 23. novembra 1944. godine uputio je izveštaj Glavnom štabu Srbije u kome ga izveštava da su Nemci angažovani da sa velikim snagama ovladaju Ibarskom dolinom. Dalje se govori da su Nemci pokušali da se popnu na greben Kopaonika. Ibarski odred sa krajnjim naporima uspeva da ih zadrži. U poslednjih 10 dana govori se u izveštaju Odreda — da se sa Nemcima vođene sledeće borbe: 4 borbe u selu Gumništu, jedna na Ravnim njivama, jedna u selu Crnatovu, 4 u Stanulovićima i Kopariću, tri u Lisini i Šipačinu, jedna na Jadovniku (više sela Banja), a jedna u Jošaničkoj Banji. Gubici odreda bili su 12 mrtvih i 11 ranjenih. Nemački gubici 2147 mrtvih, 19 zarobljenih, broj ranjenih nije poznat, jer ih je neprijatelj odneo sa sobom kao i jedan deo mrtvih. Zapljeno je 6 šaraca, tri puškomitraljeza »Brno«, pet mašinki, pet pištolja, 120 pušaka, 6 konja, mnogo drugog plena kao i jedna radio-stanica sa komplet priborom i drugi ratni materijal i oprema.⁵⁵

Jedinice Ibarskog odreda sa drugim jedinicama oslobodile su Rašku. U operativnom dnevniku Glavnog štaba Srbije od 26. novembra 1944. godine piše: »Jedinice Ibarskog odreda napali su Rašku. Vrlo jake borbe još traju. Do sada jedinice Ibarskog odreda uspele su da odbace neprijatelja 7 km. prema Novom Pazaru. Zahvaljujući brzom naletu naših jedinica neprijatelj nije uspeo da poruši mostove. Sledećeg dana 27. novembra Ibarski odred prodreo je u Rašku i odbacio neprijatelja ka Novom Pazaru.⁵⁶

⁵² AVIIB NOP 184-16/6.

⁵³ Zbornik NOR-a, I-15-170.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Zbornik NOR-a, I-15-59.

⁵⁶ Zbornik NOR-a, I-15-170 i Zbornik I-19-91.

Sa jedinicama 22 divizije 29. novembra 1944. godine, jedinice Ibarskog odreda zauzele su Novi Pazar. U međuvremenu 27. do 29. vođene su borbe sa Njemcima na komunikaciji Raška — Novi Pazar.⁵⁷

Naredbom Glavnog štaba Srbije, Ibarski odred je stavljen na raspoloženje Operativnom štabu za Kosovo i Metohiju a dobio je naredbu i da izvrši pokret za Kos. Mitrovicu. U Mitrovici primiti jedan bataljon i zajedno sa ljudstvom odreda formirati brigadu.⁵⁸

U pokretu Odreda do Kos. Mitrovice, priključuju mu se novi borci koji stupaju u Odred.

Ibarski NOP odred od formiranja do njegovog prerastanja u brigadu, uspeo je da u toku izvođenja operacija u dolini Ibra izbaci iz stroja oko 1600 nemačkih vojnika i oficira. Odred je u borbama izgubio 62 borca i rukovodioca i oko 80 ranjenih boraca.⁵⁹

Ibarski odred po dolasku u Kos. Mitrovicu imao je u svom sastavu oko 1000 boraca i rukovodioca. Odredu se priključilo 400 Albanaca iz Kos. Mitrovice i Vučitrna. Priključilo se 24 pripadnika Srpske državne straže.⁶⁰ Odredu su se takođe priključili borci iz Komande mesta (posadnih četa) tako da je u njihovom sastavu bilo oko 1500. Tako je 13. decembra 1944. godine na prostoru između Zvečana i Kos. Mitrovice bio postrojen Ibarski partizanski NOP odred. Tog dana je pročitana naredba Operativnog štaba koja je glasila: »Odlukom ovog Štaba, od dosadašnjeg Ibarskog odreda formira se Šesta kosmetska brigada NOV«⁶¹ koja će u sastavu ostalih brigada Kosova i Metohije učestvovali u čišćenju ostataka balističkih i četničkih formacija a kasnije je upućena na sremski front gde je učestvovala u borbama za konačno oslobođenje zemlje.

U štabu VI kosovske brigade ušli su skoro svi članovi Štaba Ibarskog odreda, dok su ostali pošli na nove dužnosti organa narodne vlasti, privrede i drugih funkcija koje je tražila obnova i izgradnja zemlje.

Milutin Folić

LE DÉTACHEMENT PARTISAN DE LIBÉRATION NATIONALE DE L'IBAR

R é s u m é

Le détachement partisan de libération nationale de L'Ibar a effectué, depuis sa création jusqu'à sa transformation en brigade, toute une série d'opérations importantes.

Les combattants de ce détachement, ainsi que les recrues de nationalités albanaise, serbe et monténégrine, ont été encadrés à la formation de la 6e brigade de Kossova, le 13 décembre 1943.

⁵⁷ AVIIB, NOP, 184, 27/1, Depeša je upućena 30. XI 44.

⁵⁸ AVIIB, NOP, K. 184, reg. br. 2946/1.

⁵⁹ AIRPSB MOK Kr. 18.

⁶⁰ AVIIB, K. 1413, br. 13/1-2.

⁶¹ AVIIB, 184, NOP, 1-14 i 1-24.